

SERGIJ VILFAN — ŠESTDESETLETNIK

Dne 5. aprila letos je profesor dr. Sergij Vilfan praznoval svojo šestdesetletnico. Rojen je bil leta 1919 v Trstu; šole je obiskoval v različnih krajih (v Bratislavi, na Dunaju in v Dubrovniku), kar je bilo povezano z očetovimi službenimi mesti, po očetovi smrti pa v Ljubljani. Po maturi je študiral v letih 1937 do 1941 na pravni fakulteti v Ljubljani, kjer je diplomiral novembra 1941, promoviral pa marca 1942.

Najprej je bil v pravni službi (od leta 1946 kot pravni referent Okrajnega ljudskega odbora Grosuplje). Leta 1950 je bil imenovan za upravnika oziroma ravnatelja Mestnega arhiva v Ljubljani in na tem mestu je ostal enaindvajset let (do leta 1971). Mestni arhiv v Ljubljani je v tem času kot prvi arhiv v Sloveniji pridobil funkcionalna skladišča arhivskega gradiva in objavil pregled svojih fondov in tudi sicer dosegel visoko raven. Zlasti je pridobil sloves zaradi svoje obsežne publicistične dejavnosti. Profesor Vilfan pa je bil član Zveznega arhivskega sveta (od leta 1964 dalje) in uprave Skupnosti arhivov Slovenije; sodeloval je pri izdelavi osnutkov za predpise o arhivski službi v Jugoslaviji in Sloveniji, kot ekspert v zadevi jugoslovan-skih arhivskih zahtevkov proti Avstriji ter kot član komisije Mednarodnega arhivskega sveta za pomoč arhivom v deželah v razvoju (1969—1972).

V ta čas sodi še Vilfanovo delo na dveh nadaljnjih področjih: bistveno je pripomogel k temu, da je bila leta 1953 ustanovljena Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino in je tudi opravil obsežno organizacijsko delo, ki je bilo povezano s pričetkom izhajanja časopisa. Od vsega začetka je tudi član uredništva Kronike. Od leta 1962 dalje je bil tudi vršilec dolžnosti sekretarja redakcije Enciklopedije Jugoslavije pri Leksikografskem zavodu v Zagrebu, za Slovenijo.

Potem ko je bil že nekaj let izpraševalec pravnozgodovinskih predmetov (splošna pravna zgodovina od srednjega veka naprej, narodna pravna zgodovina) na pravni fakulteti v Ljubljani, mu je bil leta 1970 priznan naziv vnaprej habilitiranega rednega profesorja za narodno in občo pravno zgodovino na tej fakulteti. Leta 1971 je prešel nato na pravno fakulteto kot redni profesor za pravno zgodovino (od začetka srednjega veka dalje), v zadnjih letih je pa tudi predstojnik katedre za pravno zgodovino.

Že v letih 1949 in 1950 začenja sodelovanje profesorja Vilfana tudi pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Tedaj je bil imenovan za honorarnega strokovnega sodelavca pri Sekciji za občo in narodno zgodovino in pri tedanji Komisiji za slovensko narodopisje. Sedaj je član znanstvenih svetov pri inštitutu za zgodovino Milka Kosa in pri inštitutu za narodopisje. Od leta 1957 vodi program Razvoj pravne misli pri Slovencih pri Centru za družbene vede. Od leta 1976 sodeluje tudi pri delu komisije za pravno terminologijo. Na podlagi obsežnega znanstvenega dela je bil leta 1978 izvoljen za dopisnega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razreda za zgodovinske in družbene vede.

S tem kratkim pregledom nikakor niso izčrpane vse funkcije, ki jih je opravljal oziroma jih opravlja profesor Vilfan. Nekatere bomo še omenili pri pregledu njegovega znanstvenega dela.

Pod neposrednim vodstvom profesorja Janka Polca se je začel profesor Vilfan ukvarjati s pravno zgodovino že med študijem na pravni fakulteti v Ljubljani, predvsem na podlagi arhivskih virov. Za nalogo Pregled vsebine deželnih ročinov slovenskih dežel je prejel tudi svetosavsko nagrado. Tako se je pričelo njegovo znanstveno delo na področju pravne zgodovine kot glavne stroke, vendar v povezavi z drugimi panogami, zlasti z etnografijo, pozneje pa tudi v povezavi z gospodarsko zgodovino, za katero se je leta 1961

specializiral na École pratique des Hautes Études v Parizu.

V prvih razpravah iz let 1943—1945 je obravnaval nekaj specialnih vprašanj iz pravne zgodovine, pogosto tudi na podlagi etnografskega gradiva (županska sodišča, deželni ročini). Iz tega časa je tudi njegov sintetični Očrt slovenskega pravnega narodopisja.

V povezavi s službenim položajem po prihodu v Ljubljano se je zbudil pri profesorju Vilfanu tudi interes za mestno zgodovino. Leta 1950 se začnejo monografije, ki obravnavajo vprašanja mestne zgodovine, še posebej Ljubljane. Razprava Nekaj vprašanj iz zgodovine stare Ljubljane je bistveno pripomogla k spremembi nazorov o nastanku in razvoju srednjeveške Ljubljane. V povezavi z Ljubljano je treba omeniti tudi napore profesorja Vilfana, da dobi slovensko glavno mesto sintetični prikaz svoje zgodovine. Svoje poglede, kako nadaljevati začeto delo, pri katerem je tudi sam zelo aktivno sodeloval, je opisal v predgovoru k 2. zvezku Razprav Mestnega arhiva ljubljanskega (Stanje in perspektive sintetičnih prikazov zgodovine Ljubljane). Poznje je prešel profesor Vilfan tudi na obravnavo posameznih vprašanj zgodovine drugih mest (Novomeški mestni privilegij iz leta 1365, Pristojnost ptujskega deželskega sodnika po urbarju iz leta 1322 in po ptujskem statutu), nato pa na obravnavo vse širših vprašanj s področja mestne zgodovine. Leta 1969 je postal član mednarodne komisije za zgodovino mest (1974 je organiziral tudi sejo te komisije v Škofji Loki oziroma v Ljubljani) in v letu 1973/74 je postal tudi predsednik nacionalnega odbora za zgodovino mest. V ta sklop sodi nadalje referat na simpoziju Mogersdorf v Köszegu: Srednjeveško mesto med Panonijo in Severno Adrijo ter monografija Stadt und Adel, Ein Vergleich zwischen Küsten- und Binnenstädten zwischen der Oberen Adria und Panonien (1974). V Guide international d'histoire urbaine I, Europe, je prispeval prikaz za jugoslovanska mesta.

Obsežno sodelovanje pri pripravi Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev ter povezava z etnografijo so pritegovale pozornost do nekaterih vprašanj iz zgodovine agrarnih panog, pa tudi nekaterih drugih vprašanj, ki so tesno povezana s kmečkim prebivalstvom (Zgodovinske slike iz Brkinov, kjer razpravlja o gospodstvih in njihovih kmetih, Poljedelstvo na Slovenskem v luči nekaterih desetinskih predpisov, Od vinskega hrama do bajte, ki predstavlja prispevek k zgodovini bajtarstva in gostaštva v dolenskih vinogradih, K obdelavi polja v Slovenski Istri, Podo-

be iz nekdanje živinoreje med Trstom in Slavnikom, K zgodovini kmečkega kupčevanja s soljo). Glavna Vilfanova sintetična objava iz historične etnografije pa je poglavje Kmečka hiša v prvem delu Zgodovine agrarnih panog. Drugi zvezek Zgodovine agrarnih panog, ki bo v kratkem izšel in ki obdeluje v celoti družbena razmerja v agrarni proizvodnji in njihove različne izraze glede kmečkega osebnega položaja, kmečkih bremen in kmečkih razrednih gibanj, pa je v veliki meri delo prav profesorja Vilfana. V povezavi s tem je nastala tudi monografija Die Agrarsozialpolitik von Maria Theresia bis Kudlich (v: Der Bauer in Mittel- und Osteuropa im sozioökonomischen Wandel des 18. und 19. Jahrhunderts, 1973).

Medtem ko se v navedenih razpravah prepletajo pravnozgodovinski in gospodarskozgodovinski interesi, pa posega profesor Vilfan na čisto področje gospodarske zgodovine z delom Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero. To delo je doslej glavna slovenska razprava o merah v predmetrski dobi. V razpravi Nekateri rezultati novejših raziskav o meščanskih kapitalih v zgodnjem kapitalizmu, ki je nastal na podlagi dveh trgovskih knjig iz prve polovice 16. stoletja in drugih virov v Mestnem arhivu ljubljanskem, nakazuje nekatere pogloblitve elemente v razvoju denarnega sistema, cen in mezd.

Posebej so profesorja Vilfana zanimala vprašanja zgodovine davkov v povezavi z raznimi področji. Tako so nastale razprave Zgodovina neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani, Davčni privolitvi Kranjske za leta 1523 in 1527 in popis prebivalstva gospostva Gradac iz teh let. Na področje davkov in cen sega monografija Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege aus der Sicht der Rationierungen, der Steuern und der Preisbewegung.

V obravnavo novejših dob se je spustil profesor Vilfan zlasti ob dveh prilikah: Ko je leta 1968 napisal ob stoletnici Odvetniške zbornice v Ljubljani monografijo Odvetništvo na Slovenskem in ljubljanska odvetniška zbornica do razširitve zborničnega območja na jugoslovansko Slovenijo, ter v delu Die Österreichische Zivilprozessordnung von 1895 und der Gebrauch der slowenischen Sprache vor Gericht (1970).

Približno ob istem času pa je pričel tudi z raziskovanjem vprašanj zgodnjega srednjega veka v zvezi s problemom kosezov, enem temeljnih problemov najstarejše slovenske zgodovine, in vprašanj kontinuitete in diskontinuitete med pred-slovensko in slovensko

dobo (Koseščina v Logu in vprašanje kosezov v vzhodni okolici Ljubljane, Staroselci in njihovo izročilo). V sklop širših srednjeveških raziskav sodi tudi razprava Die deutsche Kolonisation nordöstlich der Oberen Adria und ihre sozialhistorischen Grundlagen (v: Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte, Sigmaringen 1975).

Poseben pomen imata v znanstvenem delu profesorja Vilfana njegovi poglobljeni sintetični deli, Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije (Ljubljana 1961), za katero je dobil tudi Kidričevo nagrado ter Rechtsgeschichte der Slowenen bis zum Jahre 1941 (Graz 1968). V bistvu gre za dve različni knjigi, pri čemer druga upošteva tudi nova avtorjeva in druga dognanja. Vilfanu je predmet pravne zgodovine pravo, ki je brez ozira na svoj izvor, veljalo na slovenskem ozemlju. Pri tem poudarja pomen komparativne metode in izraža mnenje, da je v preteklosti pravnik preveč interesirala samo abstraktna norma in njena aplikacija, premalo pa življenje. Opozarja zlasti na oblike in običaje, ki so se ohranili in razvili mimo uradoma usmerjenih sfer. Pravna zgodovina mora po jubilarntovem mnenju nujno upoštevati vzročno zvezo med gospodarstvom, družbo in pravom. Etnografija mu je historična disciplina o tvornosti in tradicijah ljudstva, v ta okvir pa spada tudi ljudsko pravo. Teoretičnih vprašanj koncepta in metodike pravne zgodovine se je dotaknil še v vrsti drugih prispevkov.

Ne nazadnje naj omenimo še področje, kjer je bilo treba še v mnogočem orati ledino. V zvezi z Vilfanovim službenim delom je nastala vrsta teoretičnih in za prakso namenjenih del iz arhivistike. Pri tem ni poznal nobenih omejitev, marveč se je loteval vprašanj, kakor jih je narekovala vsakodnevna praksa. V prvem obdobju so bila njegova preučevanja usmerjena zlasti v naslednja vprašanja: inventarizacija in pripomočki za uporabo, škartiranje ter vprašanja povezana s pisarniškim poslovanjem in arhivsko službo (o tem je sodeloval tudi v priročniku Iz arhivistike (Beograd 1959). Na poseben odziv pa je naletelo tudi njegovo objavljeno predavanje Položaj i uloga arhiva u socialističkoj Jugoslaviji (Arhivist 1958), ker je nastalo v času, ko se je pričela oblikovati nova decentralizirana organizacija arhivov v Jugoslaviji.

Z diskusijo na mednarodnem kongresu arhivov v Bruslju (leta 1964) je opozoril na možnosti tipologije sistemov pisarniškega po-

slovanja s spisi, o čemer je kasneje leta 1972 objavil temeljno delo Tipologija upravnih registratur. Za mednarodni kongres arhivov v Moskvi leta 1972 je kot eden najuglednejših jugoslovanskih arhivarjev skupaj s F. Biljanom in M. Miloševićem pripravil referat Die Archivbehelfe im Dienste der Wissenschaft (izšlo tudi v srbohrvatskem prevodu: Obaveštajna sredstva arhiva u službi nauke).

Glavni pa je bil delež profesorja Vilfana tudi pri doslej izšlih temeljnih slovenskih sintetičnih delih na področju arhivistike in dela arhivov (Arhivi, Od pisarne do zakladnice zgodovine, Ljubljana 1967; Arhivi v Sloveniji, Ljubljana 1970) ter Arhivistika, Ljubljana 1973; s prispevkom O opremljanju in postavljanju gradiva pa je sodeloval tudi v priročniku Arhivska tehnika, Ljubljana 1972).

Na področju pregledov arhivskega gradiva je skupaj s sodelavci objavil v publikaciji 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega že omenjeni splošni pregled fondov tega arhiva (Ljubljana 1959).

V mednarodni arhivski reviji Archivum je skupaj z B. Otorepcem pisal o notarskih arhivih v Jugoslaviji in o mestnih arhivih v Sloveniji, sam pa je objavil še prikaz arhivov lokalnih skupnosti (komunalnih arhivov) v Jugoslaviji (Arhivist 1969). V razpravi Arhivski viri za zgodovino Slovencev 1848—1918 (1970) smo dobili prvič pregledno sliko o arhivskem gradivu za slovensko zgodovino iz tega obdobja.

Bibliografija del profesorja Vilfana je tako vsestranska in obsežna, da v tako kratkem prikazu še zdaleč ni mogoče zajeti vsega, kaj šele podati celovite ocene tega dela. Njegova raziskovanja so privedla do bogatih novih rezultatov, tako da mu gre v razvoju slovenskega zgodovinopisja, posebej še pravne in gospodarske zgodovine, pa tudi etnografije, posebno mesto. Odlikuje ga izreden smisel za iskanje novih problemov, za primerjavo in za sintezo ter za iskanje novih poti. Zato je razumljivo, da je njegovo delo doživelo že doslej številna priznanja, ne le v Sloveniji in Jugoslaviji, temveč tudi na številnih mestih v tujini.

Ob šestdesetletnici profesorja Vilfana se tudi Kronika, za katero ima jubilarnt nemajhne zasluge, pridružuje čestitkam ostalih v želji, da bi imel pri svojem delu in načrtih še mnogo uspehov. Posebej pa mu želimo zdravja in osebnega zadovoljstva.

Jože Zontar